

Fransiýanyň täsiri

Category: Kitapcy, Maliýe we ykdysadyýet, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Fransiýanyň täsiri FRANSIÝANYŇ TÄSIRI

Bu gazetiň maňa aýrylan sahypasyny yzygiderli okaýanlar gowy bilýändir.

Soňky kyrk ýylda **«hytaý mugjyzazynyň»** nähili durmuşa geçirilişine gyzyklanmam artyp, bu barada okan zatlarymy gürrüň bermäge çalyşýaryn...

Geçen hepde... Hytaýyň döwlet ýolbaşçysynyň sözlän sözlerinden toplanan **«Si Szinpin. Parçalar»** (“Xi Jinping. Anekdotlar”) atly kitaby okadym.

Kitaby okap durkam, «hytaý mugjyzasyny» döreden şahslaryň belli-başlylaryndan Den Sýaopiniň on ýaşyndaka Fransiýa okamaga gidendigini bilip, haýran galdym.

Sýaopiniň 1976-njy ýylda Mao Szedunyň ölüminden soň kem-kemden häkimiýeti eline alyp, häzirki wagtyň güýçli Hytaýyny nädip döredendigini bilýärdim. Emma onuň 1920-nji ýylda Fransiýa gidendigini bilemokdym.

Şonuň üçin internetde-de bu baradaky maglumatlary gözledim, seljerdim. Sýaopin hakykatdanam Fransiýada hem-ä okapdyr, hemem işläpdir. Hytaýly talyplar Çžou Enlaý, Ne Žunçžen, Saý Hesen, Çžao Şiýan, Li Wenhaý dagylar bilen tanşypdyr we bularyň täsiri bilen marksizmi içgin öwrenmäge başlapdyr. Ýewropadaky Hytaý ýaşlarynyň Kommunistik partiýasyna goşulyp, guramaçylykly göreşe baş goşýar. Ýeri onsoň...

Szedunyň «ýedi parçasynyň gowy, üç parçasynyň erbetdigini» aýdyp, ýurt möçberli reformalary amala aşyrmak üçin Sýaopiniň düşünjesinde Fransiýanyň nähiliräk täsirleri bardy?

Munuň dogry jogabyny diňe Sýaopine seredip berip bilmersiňiz? Beýleki talyplar kimlerdi?

Häzir Hytaýy dolandyryýan Si Szinpiniň nusgalyk lideri Den Sýaopin bolýan bolsa, Sýaopiniňem görelde alýan adamy onuň Fransiýada okap ýören wagtyndan bäri tanaýan dosty premýer-ministr Çžou Enlaýdy...

■ ILKINJI REFORMATÖR

Meýilnamalaýyn ykdysadyýet sosializmiň kesgitlemesi däl-di, çünki kapitalizmiň düýbünde-de meýilnamalaýyn işler bardy, şeýle ýagdaýda bazar ykdysadyýetini-de sosializmiň astynda durmuşa geçirmek mümkindi...

Bu garaýyşdakylaryň başyny Sýaopinden öň (ekerançylyk, industriýa, ylym-tehnologiýa we goranmak pudagynyň ösüşine gönükdirilen) «Dört modernizasiýa» ýolbaşçylyk eden Çžou Enlaý bardy. Ol hytaý rewolýusiýasynyň birinji premýer-ministridi we 1976-njy ýylda aradan çykýança şu wezipede işledi.

Olam 1920-nji ýylda Fransiýa giden talyplardandy...

Enlaý Ýewropada synpy çaknyşyklaryň çözgüdine gönükdirilen dürli-dürli çemeleşmeleri öwrendi. Hytaý üçin ýörelmeli ýoly kesgitledi: **«Tapgyrlaýyn reforma!»**

Ol günbatarlylara iň ýakyn duran hytaý döwlet ýolbaşçysydy. Meselem ol Çarli Çaplin bilen ýegre dostdy. Genri Kissinžer bilen gizlinlikde duşuşyp, hytaý-amerikan gatnaşyklarynyň 70-nji ýyllardaky oňyn tarapa özgermeginiň oňünü açdy.

1966-njy ýylda medeni rewolýusiýa döwründe Den Sýaopiniň ýeketäk howandary Çžou Enlaýdy. Ol Sýaopini premýer-ministriň kömekçisi wezipesine belledi...

Aslynda Sýaopin Enlaýyň teklipe edýän ykdysady syýasatyny durmuşa geçirýärdi! Enlaýyň bugünkü gün Hytaýda iň köp ýatlanylýan şahslaryň biri bolmagynyň düýp sebäbi hem şunda... A beýleki talyplar?

■ YMAM HATYP – HÖKMANY ŞERT

Fransiýada 20-nji ýyllarda okan başga-da hytaýly talyplar bardy:

Li Fuçun... premýer-ministriň kömekçisi wezipesinde işledi. Ol

Hytaýyň sosialistik bazar ykdysadyýetiniň esasy düýbünü tutujylarynyň biri hasaplanýar...

Çen Ýi... Şanhaý şäheriniň häkimi we Daşary işler ministri wezipelerinde işledi...

Ne Žunçžen... hytaý goşunynyň modernizasiýalaşmagyny üpjün eden şahslarynyň biri. Ol Hytaýyň azat-edijilik goşunynyň marşallarynyň biridi...

Li Lisan... Hytaý Halk respublikasynyň döredilmeginden soň işçiler sindikatyna ýolbaşçylyk etmek üçin Zähmet ministri wezipesine bellendi. (Soňky ýyllarda haksyzlyga we zulma uçrap, öz janyna kast etdi...)

Li Weihan... Partiýanyň işgärlerini we ýolbaşçylaryny taýýarlaýan iň ýokary okuw jaýy bolan Merkezi Komitetiň partiýa mekdebiniň ilkinji direktorydy. Kommunistik partiýanyň 6-njy politburosynyň agzasy boldy. Ol Sýaopiniň reformalar babatda iň uly goldawçysydy.

Hususanam... Pekin uniwersitetiniň rektory we Sinika akademiýasynyň düýbünü tutujy **Saý Ýuanpeý** we Hytaýyň Renmin uniwersitetiniň rektory **U Ýuýçžan** dagylar hem Fransiýada okan talyplardandy.

Özem Fransiýadan dosty Szeduna ýollan hatkary bilen ony bolşewistik rewolýusiýa ýakynlaşmaga yran Saý Hesen we onuň aýaly Sýan Szinýuý, Çžao Şiýan, **Çen Ýannýan** dagylar nasionalist Hytaý tarapyndan ölüm jezasyna höküm edildi. Hytaýyň Kommunistik partiýasynyň ýokary derejeli agzasy **Wang Ruofeý** uçar heläkçiligine uçrap, aradan çykdy.

Sanawda ýüzden gowrak şahsyň ady bar...

Dünýäniň iň uly ykdysady güýji bolan Hytaýt döredenleriň düýnki gün Fransiýada bolmaklarynyň bu reformalara täsiri neneňsi boldy? Gynansak-da... soragyma jogap tapmadym, siziň bilýän, salgy berip biljek çeşmeleriňiz barm? Käşgä, biri öwrenip, ýazsa, bizem bilsek!

Meň bilýänim... Hytaý häzirem ABŞ-na we dünýäniň iň gowy uniwersitetlerine talyplaryny ugratmaga dowam edýär...

Bizde bolsa, «Ymam Hatypda» okamadyklara pes göz bilen garalmaga dowam edilýär! Bu kellede gezip ýörenler «hytaý mugjyzasy» bilen gyzyklanýarlarmyka? Gyzyklanýandyrlar

öýdemok...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 02.01.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW. Maliýe we ykdysadyýet